

Constantin Corneanu*

CONSTRUCȚIA EUROPEANĂ ȘI SUMMIT-UL FRANCO-SOVIETIC DE LA KIEV (6 DECEMBRIE 1989)

(Partea I)

Since 1990, and especially after the Franco-Soviet meeting of December 6, a large number of opinions, studies, and articles in the Romanian historiography have spoken of a „plot” of the West (NATO & EEC), in agreement with the Soviet Union, against socialist Romania. In spite of this fact, the official documents of the EEC and NATO, the stenographic records from the meetings of the European Council, as well as other documentary testimonies and memorialistic works, show that the year 1989 was dominated by the collapse of the strategic glacis of the USSR and the amplification of the European construction process. The franco-soviet Summit that took place in Kiev on December 6, 1989 represents an essential milestone on the way to the Maastricht Treaty (February 7, 1992) rather than an episode of the Soviet-Western „plot” against socialist Romania. The President of France was involved in a complicated political-diplomatic game whose stake was European unity in which Chancellor Helmut Kohl had to make major political concessions in favor of President François Mitterrand’s geopolitical plans: 1) launching the negotiations on the creation of the Economic and Monetary Union, as a prelude of the future European Union; 2) recognizing of Germany’s borders with Poland on the Oder-Neisse line; 3) maintaining Germany unified in NATO and 4) confirming Germany’s denuclearization. These were the necessary conditions without which President François Mitterrand did not want to discuss with Mihail S. Gorbachev about „German reunification”.

Keywords: Mitterrand, Kohl, UE, CEE, Franța, Kiev, URSS, Gorbaciov, SUA, Malta

În discursul ținut pe 18 iulie 1948 la Universitatea pentru străini din Perugia, contele Carlo Sforza, ministru de Externe al Italiei (1947–1951) și rector al Universității, menționa: „Problema Europei este acum în mintea tuturor, în Parlamente, printre oamenii de carte, în fiecare dintre noi. Dacă mi-aș fi exprimat aceste gânduri la Palatul Madama sau la Palatul Montecitorio, poate ar fi trebuit să cântăresc, cu grijă, fiecare cuvânt: acolo, aș fi vorbit în calitate de ministru de externe. Aici, însă, într-o atmosferă de cultură italiană și europeană, pot să vor-

* **Constantin Corneanu**, doctor în istorie, Președintele Consiliului-Director al Asociației Europene de Studii Geopolitice și Strategice „Gheorghe I. Brătianu”, România.
<https://doi.org/10.58187/rim.129-130.07>

besc în nume personal, exprimând preocupări și idei, de o importanță extraordinară, și care nu pot fi dezbătute numai într-un cadru politic...Pentru reconcilierea germanilor cu Europa – element esențial pentru salvarea sa, nu există decât o singură cale: de a-i invita și de a-i așeza pe aceștia, egali între egali, la masa federației economice și politice a Europei occidentale...Fără aceasta, riscăm să construim curând, cu propriile noastre mâini, un iminent pericol german”¹. Dintr-o astfel de perspectivă putem înțelege faptul că, la mijlocul anilor ‘80, „problema germană” și relația franco-germană aveau să se dovedească esențiale în procesul de construcție europeană, impulsivat de către președintele François Mitterrand și cancelarul Helmut Kohl. Summit-ul franco-sovietic de la Kiev din 6 decembrie 1989 reprezintă un reper esențial în drumul spre Tratatul de la Maastricht (7 februarie 1992) și mai puțin un episod din „complotul” sovieto-occidental împotriva României socialiste.

Franța-Germania, un tandem dorit

În *Raportul Misiunii Hoover*, din martie 1947, se menționa în mod explicit că există o singură cale de refacere a Europei, respectiv cea reprezentată de producție. „Întreaga economie a Europei este strâns legată de economia germană prin schimburile de materii prime și cele de produse finite. Productivitatea Europei nu poate fi refăcută fără o refacere a Germaniei, ca și contribuabil la această productivitate...(...) Dacă prin intermediul industriei sale ușoare Germania va reuși să se autosustină, aceasta ar putea deveni o amenințare pentru Europa; dacă însă, industriei grele i se va permite, în schimb, să funcționeze și să-și exporte produsele, ea va juca un rol activ în recuperarea Europei”², consemnau analiștii americani din *Misiunea Hoover*. Totodată, Winston S. Churchill declarase, în 1946, la Universitatea din Zürich, că „prima etapă a creării familiei europene ar trebui să fie un parteneriat între Franța și Germania”³.

În condițiile presiunii Statelor Unite pentru integrarea noului stat german (Republica Federală a Germaniei/RFG) în organismele de cooperare europeană, precum și al pericolului reprezentat pentru Planul cincinal al Franței de o creștere și un export al producției germane de cărbune în detrimentul nevoilor de materii prime ale Franței, administrația de la Quai d’Orsay a înțeles că trebuie să accepte Bonn-ul ca pe un partener privilegiat în efortul de reconstrucție a Europei. Pe 8 mai 1950, Robert Jean Mischlich, reprezentantul ministrului de Externe al Franței, îi va înmâna lui Herbert Blankenhorn, scrisoarea personală a lui Robert Schuman către cancelarul Konrad Adenauer. „Cum sunt pe cale să propun guvernului francez să ia parte la o decizie importantă legată de viitorul relației franco-ger-

¹ Mihaela Mustăța, *Italia și construcția europeană: politica externă italiană în primul deceniu postbelic (1945 – 1955)*, Editura Universității, București, 2016, p. 217 – 218.

² *Ibidem*, p. 220.

³ Loredana Pătruțiu-Baltes, *Epoca Mitterrand și impactul său asupra construcției europene*, Editura Lumen, Iași, 2012, p. 314.

mane, al Europei și al păcii, aș dori să-ți prezint declarația pentru care îi voi cere guvernului meu acceptul și publicarea sa”⁴, scria Robert Schuman. În declarația lui Robert Schuman, din 9 mai 1950, privind înființarea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (CECO)⁵, ministrul de Externe al Franței menționa faptul că, în efortul de-a reconstrui Europa, „unificarea națiunilor europene necesită ca opoziția seculară dintre Franța și Germania să fie eliminată”⁶.

Pe 14 septembrie 1958, președintele Franței, generalul Charles de Gaulle, și cancelarul Germaniei federale, Konrad Adenauer, se întâlneau pentru prima oară, ceea ce avea să însemne începutul unei relații politice între cele două state cu consecințe în evoluția construcției europene. În septembrie 1962, generalul Charles de Gaulle va vizita RFG-ul și va declara în cadrul unei conferințe de presă: „Dacă solidaritatea franco-germană nu ar exista sau ar fi încetat să existe, întreaga Europă ar fi expusă a fi opera demonului ce aduce nenorociri”⁷. Pe 22 ianuarie 1963 se va semna *Tratatul de cooperare franco-german (Tratatul de la Élysée)* care urmărea trei obiective generale: 1) *reconcilierea franco-germană*; 2) *crearea unei veritabile prietenii între cele două state* și 3) *construirea Europei Unite*. Totodată, se stabilea un calendar de întâlniri periodice la toate nivelurile politico-administrative ale celor două state astfel încât să poată exista și să se poată amplifica cooperarea în domeniul afacerilor externe, apărării, educației și tineretului. În pofida divergențelor care vor apărea privind construcția comunitară⁸ și cea privind statutul teritoriului Sarre⁹, președintele de Gaulle va declara în 1966: „Franța nu deține mijloacele necesare pentru a exersa conducerea Europei. Europa este afacerea comună a francezilor și germanilor”¹⁰.

Criza Berlinului (1958 - 1963) i-a oferit președintelui de Gaulle ocazia de a plasa Franța în rolul de apărător al identității europene și a demonstra că Franța înțelege realitățile Europei și este sensibilă la interesele naționale ale Germaniei. Franța

⁴ Mihaela Mustăța, *op. cit.*, p. 230.

⁵ CECO a devenit fundația pentru Comunitatea Economică Europeană și, mai apoi, Uniunea Europeană după Tratatul de la Maastricht. Prin Tratatul de la Paris (18 aprilie 1951), Franța, Italia, RFG, Olanda, Belgia și Luxemburg au acceptat în mod oficial *Declarația Schuman* și au semnat Tratatul de creare a CECO. Tratatul a intrat în vigoare pe 23 iulie 1952. În 1956 s-a semnat Tratatul Comunității Europene a Energiei Atomice (CEEA) și Tratatul Comunității Economice Europene (CEE) care au intrat în vigoare pe 1 ianuarie 1958. Marea Britanie, Danemarca și Irlanda vor intra în CEE în 1973, apoi Grecia (1981), Spania și Portugalia în 1986. Pe 1 noiembrie 1993, CEE va fi redenumită ca Uniunea Europeană (UE). Austria, Finlanda și Suedia vor Adera la UE în 1995, urmate în 2004 de Cehia, Cipru, Estonia, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Slovacia, Slovenia și Ungaria. În 2007 vor Adera România și Bulgaria, iar în 2013 va intra Croația.

⁶ Loredana Pătruțiu-Baltes, *op. cit.*, p. 315.

⁷ *Ibidem*, p. 316.

⁸ Franța își imagina o Europă a națiunilor, cu un rol important pentru cuplul franco-german, în timp ce Germania dorea o Europă comunitară. Totodată, Bonn-ul considera că relația franco-germană nu trebuia să fie folosită de liderii politici de la Paris împotriva Marii Britanii.

⁹ În urma unui referendum, teritoriul Sarre devine de la 1 ianuarie 1957 un land al RFG-ului.

¹⁰ Loredana Pătruțiu-Baltes, *op. cit.*, p. 318.

era gata să admită puterea militară și economică a Germaniei și să sprijine unificarea germană în schimbul recunoașterii de către Bonn a Franței ca lider politic al Europei. Retragerea Franței din NATO (1966) și veto-ul francez din 1967 privind intrarea Marii Britanii în CEE au condus la o răcire a relațiilor franco-germane, mai ales după retragerea de la putere a generalului Charles de Gaulle.

Acceptarea înălțării Zidului Berlinului (13 august 1961) de către SUA a generat în rândurile politicianilor Germaniei Federale un șoc. Într-un astfel de context, o parte a elitei economice și politice vest-germane a sprijinit noua orientare de politică externă a RFG-ului, respectiv „*Ostpolitik-ul*” lui Willy Brandt. Viitorul cancelar federal Willy Brandt¹¹ avea să susțină mai târziu că

¹¹ Inițiatorul „*Ostpolitik*”-ului, Willy Brandt, cu nume de cod POLIARNIK („Polarul”), era un mai vechi „*prieten*” al ofițerilor sovietici de informații. Viitorul cancelar al RFG-ului (născut Herbert Frahm) avea să devină, în perioada anilor '30, liderul secțiunii de tineret a Sozialistische Arbeiterpartei (SAP), o aripă de stânga desprinsă din Partidul Social-Democrat (SPD). După 30 ianuarie 1933, Willy Brandt se va refugia în Norvegia unde va lucra ca ziarist. Participă la războiul civil din Spania, din februarie 1937, unde va fi intermediar între membrii SAP din Brigăzile Internaționale și milițiile neotroțkiste POUM. În toată această perioadă se va afla sub atenta supraveghere a ofițerilor sovietici de informații externe, aflați pe frontul din Spania. După 22 iunie 1941, liderul social-democrat german și-a revizuit atitudinea față de Moscova. Rezidența NKVD din Stockholm, unde se mutase Willy Brandt după invazia germană asupra Norvegiei, a raportat că există serioase disensiuni în rândurile „troțkiștilor norvegieni” și că există unii, precum W. Brandt, care ar dori să colaboreze cu URSS. Willy Brandt a fost contactat, în toamna anului 1941 de către un ofițer operativ din rezidența de la Stockholm, M. S. Ohunev (nume de cod OLEG), care i-a lăsat, negăsindu-l acasă, cartea de vizită. În cursul zilei următoare, Willy Brandt a petrecut trei ore, la ambasada URSS, într-o convorbire cu Ohunev și cu rezidentul NKVD, Mihail Sergheievici Vetrov. Sovieticii i-au propus să se ocupe de obținerea de informații, de la prietenii săi norvegieni, asupra forțelor și operațiunilor germane în Norvegia. Pe parcursul următoarelor două luni, Willy Brandt s-a întâlnit, în mod clandestin, de două ori pe lună, cu ofițerii sovietici din rezidența de la Stockholm și chiar a primit suma de 500 de coroane pentru care a semnat o chitanță. POLIARNIK a oferit informații și Intelligence Service-ului, în cazul crucișătorului german *Tirpitz*, și a contribuit la o mai bună înțelegere, de către Moscova, a presiunilor care se făceau de către Germania asupra Suediei pentru a se alătura Pactului Anticomintern, precum și-a planurilor de-a scoate în afara legii Partidul Comunist Suedez. Arestarea de către poliția suedeză, în vara anului 1942, a doi agenți chei ai rezidenței NKVD - TARENTI și VANIA - l-a determinat pe Willy Brandt să *rupă legătura secretă cu ofițerii NKVD, în ciuda insistențelor acestora. A acceptat, totuși, să viziteze ambasada sovietică din Stockholm și să se întâlnească uneori cu ofițeri de informații ce lucrau sub acoperire diplomatică. Rezidența NKVD din Stockholm a raportat, în 1943, că POLIARNIK avea, de asemenea, legături cu ofițeri de informații britanici și americani, aflați în Suedia, precum și cu fostul secretar al Troțkiștilor Norvegieni. Dosarul operativ al lui Willy Brandt a fost distrus în 1959, astfel încât amenințările generalului Aleksandr Mihailovici Saharovski, șeful Direcției Generale I (Informații Externe) a KGB-ului (1956-1971) - respectiv „Avem destule mijloace pentru a vă pricinui necazuri”, în condițiile în care POLIARNIK refuza să coopereze, din nou, cu Moscova - nu au putut fi puse în aplicare. La 27 mai 1969, KGB-ul a raportat CC al PCUS faptul că omologii din RDG solicită fotocopiile documentelor din arhive asupra trecutului nazist al cancelarului vest-german Kurt Georg Kiesinger pentru a fi utilizate ca măsuri de compromitere a acestuia. Moscova nu a putut să-i refuze pe aliații est-germani, iar în toamnă Willy Brandt va deveni cancelar al RFG (A se vedea: Vasili Mitrokhin, Christopher Andrew, Arhiva Mitrokhin. KGB în Europa și în Vest, Editura Orienturi&Sirius, București, 2003, p. 438 - 443).*

„Ostpolitik”-ul¹² său a fost rezultatul dezamăgirii sale provocate de reacția Statelor Unite la construirea Zidului Berlinului. Pe filiera KGB-ului, la 9 septembrie 1969, conducerea de la Moscova primea o ofertă de colaborare politică din partea conducerii Partidului Social-Democrat vest-german, respectiv prin Egon Bahr, omul de încredere al viitorului cancelar Willy Brandt. „Dacă dăm crezare lui Zewditz, există în mediile industriale din Germania Federală forțe susceptibile de a facilita normalizarea raporturilor cu URSS; totuși, posibilitățile lor sunt limitate din pricina faptului că relațiile economice dintre RFG și URSS se află în «stadiu embrionar». (...) După informațiile aflate în posesia noastră, conducerea celuiilalt partid la putere în Germania de Vest, Democrația creștină, face eforturi pentru a intra în contacte neoficiale cu reprezentanți ai părții sovietice și se declară dispusă să stabilească „un amplu dialog susceptibil să lămurească multe puncte obscure din cele două lagăre”. Analiza documentelor primite atestă faptul că cele două mari partide concurente din RFG se tem fiecare că adversarul lor politic le va răpi inițiativa în domeniul reglementării relațiilor cu Uniunea Sovietică și sunt gata să poarte, cu titlu neoficial, fără divulgări în presă, tratative care pe viitor ar putea contribui la întărirea poziției și prestigiului lor”¹³, raporta Iuri V. Andropov, președintele KGB-ului, către Biroul Politic al CC al PCUS¹⁴.

Ca urmare a „Ostpolitik”-ului RFG¹⁵, NATO și lumea occidentală aveau să fie subminate de sovietici, iar relațiile Est-Vest au fost multă vreme infectate de virusul defetismului. „Aproape că nu a existat fruntaș social-democrat care să se deplaseze în RDG pentru discuții politice și să nu se distanțeze acolo de politica mea și a prietenului meu Ronald Reagan – așa cum se poate citi astăzi în actele

¹² În aprilie 1972, liderul creștin-democraților (UCD), Rainer Barzel, a înaintat o moțiune de neîncredere, în Bundestag, împotriva PSD. Departamentul Principal de Informații (Externe) al STASI (HVA) a intervenit, la solicitarea KGB-ului, cu puțin timp înainte de votul crucial, și a recrutat un deputat corupt din UCD, Julius Steiner, cu numele de cod SIMSON. Pentru 50.000 de mărci, SIMSON a votat împotriva, iar moțiunea a căzut cu o diferență de două voturi. „Ostpolitik”-ul a rămas în viață.

¹³ Vladimir Bukovski, *Judecată la Moscova*, Editura Albatros, București, 1998, p. 15.

¹⁴ Pe baza informațiilor rezidenței KGB din RFG, și nu numai, Biroul Politic al CC al PCUS avea să ordone ca întreaga rețea de spionajului sovietic din Europa Occidentală să-i urmărească pe socialiști și social-democrați cu scopul transformării mișcărilor politice, reprezentate de aceștia, în instrument al politicii externe sovietice.

¹⁵ CIA-ul a încercat din răspuțeri să influențeze „Ostpolitik”-ul Germaniei federale, iar în culisele acestui efort se află implicat și generalul Ion Mihai Pacepa, adjunct al șefului Direcției de Informații Externe (DIE/UM 0920) de la București. Refugierea generalului Pacepa în Occident, la 29 iulie 1978, a favorizat, prin primele sale declarații, un puternic scandal de presă în urma căruia opt deputați social-democrați vest-germani, printre care Joachim Broudre-Groeger (*din 1970 referent personal al lui Egon Bahr*) și dr. Uwe Holz (*președinte, din 1974 până în 1976, al Comisiei Bundestagului pentru colaborare economică, respectiv ajutoare de dezvoltare*), au fost acuzați de colaborare cu serviciile de informații ale blocului socialist. Campania de presă iscată de destăinuirile generalului Pacepa, întreținută abil de către CIA, nu numai în RFG, ci și în țările membre NATO, a dus la erodarea prestigiului politic și a imaginii social-democraților vest-germani, dar și la viitorul lor eșec electoral în favoarea creștin-democraților lui Helmut Kohl.

PSUG. Un rol de precursor în acest «surogat» politic în problema germană a social-democraților l-a jucat tocmai organizația PSD din Berlinul Occidental, care la un congres de la mijlocul anilor '80, în aplauzele reprezentanților ministerului de externe al RDG, invitați acolo, a prezentat rezoluția principală potrivit căreia Republica Federală ar trebui să promoveze și să apere politica de pace a Uniunii Sovietice, la nevoie «până la conflict în alianța NATO». A fost rușinos felul în care mii și mii au demonstrat în anul 1987, în timpul sărbătoririi a 750 de ani de existență a Berlinului, când Ronald Reagan a venit la Berlin și, din fața Porții Brandenburg, s-a adresat lui Gorbaciov cerându-i să dărâme zidul¹⁶, mărturisirea Helmut Kohl, liderul creștin-democraților vest-germani.

Începând din 1974, alianța franco-germană va deveni cu adevărat privilegiată ca urmare a relației foarte bune dintre președintele Valéry Giscard d'Estaing și cancelarul Helmut Schmidt, ceea ce va permite armonizarea politicilor economice ale celor două state, începând din 1975. Ca urmare a sprijinului politic al RFG-ului, președintele Valéry Giscard d'Estaing va reuși să obțină votul statelor membre ale CEE pentru crearea Consiliului European¹⁷ (în 1974), precum și alegerea deputaților din Parlamentul European prin sufragiu universal direct¹⁸. Pe 13 martie 1979, Consiliul European de la Copenhaga va decide crearea Sistemului Monetar European ceea ce va conduce la apariția ECU (European Currency Unit) și, astfel, la limitarea fluctuației monedelor statelor membre într-un cadru fixat în jurul unui curs pivot.

Președintele François Mitterrand va încerca să dezvolte relații politice bune și cu alte state membre ale CEE, respectiv, Marea Britanie, astfel încât construcția europeană să avanseze. Relația politică și umană foarte bună dintre Valéry Giscard d'Estaing și cancelarul Helmut Schmidt, ceea ce avea să genereze declarații favorabile ale cancelarului vest-german pentru adversarul lui Mitterrand în campania prezidențială, au făcut ca relația franco-germană să aibă un trend descendent la începutul anilor '80. Totodată, președintele François Mitterrand va stabili și dezvolta o „prietenie privilegiată”¹⁹ cu Republica Democrată Germană (RDG). Referindu-se la convingerile și viziunile de politică externă ale preșe-

¹⁶ Helmut Kohl, *Am vrut unitatea Germaniei*, Editura Institutul European, Iași, 1999, p. 38.

¹⁷ Consiliul European reprezintă forumul politic suprem al UE, format din șefii de stat și de guvern ale statelor membre, președintele Comisiei Europene și al Consiliului European.

¹⁸ În contextul campaniei electorale din primăvara anului 1979 privind alegerile pentru Parlamentul European, noul prim-ministru al Marii Britanii din 4 mai 1979, Margaret Thatcher, avea să afirme: „Credem într-o Europă liberă, nu o Europă standardizată. Reduceți acea diversitate care există între statele membre și veți sărăci întreaga Comunitate (...) Insistăm ca instituțiile Comunității Europene să fie astfel administrate încât să sporească libertatea individului pe întregul continent. Acestor instituții nu trebuie să li se permită să se piardă în hățișurile birocrăției. Ori de câte ori nu reușesc să extindă libertatea, instituțiile trebuie să fie criticate și echilibrul să fie restabilit” (Apud Christopher Booker, Richard North, *Uniunea Europeană sau Marea amăgire. Istoria secretă a construcției europene*, Editura Antet, București, 2004, p. 131).

¹⁹ Loredana Pătruțiu-Balteș, *op. cit.*, p. 321.

dintelui François Mitterrand, consilierul său personal, Jacques Attali, mărturisea: „Statele Unite erau, în ochii lui, singura supraputere incontestabilă, pe care o accepta ca atare și cu care o alianță militară, limitată geografic la Europa, îi părea necesară contra oricărei veleități agresive venite din Est”²⁰. Președintele François Mitterrand era favorabil prezenței trupelor americane și a armamentului nuclear american în Europa, însă considera că Statele Unite sunt „o putere invadatoare, pe care trebuia s-o ții la distanță”²¹. Totodată, după cum mărturisea Jacques Attali, „credea, de asemenea, că Franța trebuia să facă orice pentru ca Europa să se unească și să devină progresiv o putere mondială pe plan economic, politic și militar”²². François Mitterrand era de părerea relația franco-germană trebuia, totuși, păstrată și întărită. „De Gaulle avea nevoie să treacă prin Moscova pentru a se duce la Washington. Pentru mine, ruta spre Moscova trece prin Washington, iar cea spre Bruxelles, prin Bonn”²³, avea să afirme François Mitterrand în 1981 în dialogul cu Jacques Attali.

În timpul întâlnirii la nivel înalt de la reuniunea G-7 desfășurată la Ottawa, pe 19 iulie 1981, președintele François Mitterrand l-a informat pe Ronald Reagan despre operațiunea „Farewell”²⁴ și despre pericolele care pândeau Occiden-

²⁰ Jacques Attali, *François Mitterrand așa cum a fost*, Editura Historia, București, 2008, p. 200.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, p. 201.

²⁴ Operațiunea a debutat în primăvara anului 1981, ca urmare a depunerii la sediul contraspionajului francez (Direction de la Surveillance du Territoire - DST), de pe Rue des Saussaies nr. 11, a două scrisori. Un cetățean francez care lucra la ambasada Franței din URSS explica, într-o primă scrisoare, faptul că un prieten sovietic i-a înmănat la Moscova, cu două luni în urmă, o scrisoare pentru DST. În cea de-a doua scrisoare, cetățeanul sovietic pretindea că a lucrat la Paris în anii '60, în cadrul ambasadei sovietice și că dorea să-și ofere serviciile Franței. DST-ul l-a identificat pe cetățeanul sovietic ca fiind colonelul Vladimir Ipolitovici Vetrov (nume de cod FAREWELL în dosarele contraspionajului francez), ofițer în Direcția T (S&T/Știință și Tehnică) a Direcției Generale I (Informații Externe) a KGB. Vasili Mitrokhin și Christopher Andrew aveau să consemneze faptul că Vladimir Ipolitovici Vetrov „era un francofil înflăcărat, profund deziluzionat de sistemul sovietic și nemulțumit de transferul său de la operațiuni la analiză în cadrul Direcției T” (Apud Vasili Mitrokhin, Christopher Andrew, *op. cit.*, p. 473 - 474). În perioada martie - decembrie 1981, colonelul Vladimir I. Vetrov (FAREWELL) cunoștea toate dosarele spionajului științific și tehnologic sovietic, precum și pe ofițerii KGB care lucrau la Moscova și în rezidențele din întreaga lume, împreună cu identitatea „surselor”. Colonelul V. I. Vetrov nu a cerut niciodată nimic DST-ului în schimbul serviciilor aduse Franței și, implicit, Lumii Libere. Spera doar ca, atunci când va reuși să fugă din URSS, să i se acorde posibilitatea unei existențe decente pe teritoriul francez. Prin intermediul lui FAREWELL, Occidentul a aflat numele ofițerilor KGB și ale colaboratorilor săi prețioși, care formau „Linia X” (spionaj tehnico-științific). Cu „ajutorul” colonelului V. I. Vetrov au putut fi identificați, în ansamblul țărilor occidentale, 222 de ofițeri KGB, care căutau informații tehnico-științifice, și 70 de agenți, care urmăreau să obțină informații militare. Operațiunea „Farewell” desfășurată de către DST cu avizul „discret” al CIA, în perioada martie 1981 - februarie 1982, a permis expulzarea, la 5 aprilie 1983, a 47 de ofițeri de informații sovietici din Franța și lichidarea, astfel, a rețelei de informații tehnico-științifice a KGB

tul. Operațiunea „Farewell”²⁵ i-a permis președintelui Franței să-și dovedească loialitatea față de interesele NATO (SUA) și ale Occidentului, în condițiile în care liderii politici americani „îl luaseră pe François Mitterrand drept un agent al comunismului internațional”²⁶.

Relațiile franco-sovietice sub noi auspicii

Liderii de la Kremlin și mass-media sovietică au privit cu reticență victoria socialiștilor francezi din 1981 și s-au temut de reușita experienței socialiste franceze. Abia din vara anului 1982, sovieticii și-au mai atenuat criticile manifestându-și simpatia față de stânga franceză. În pofida faptului că premierul francez Pierre Mauroy avea să critice politica externă a URSS-ului față de Polonia, precum și cea a Statelor Unite față de El Salvador, Franța și Uniunea Sovietică aveau să sărbătorească în 1984 cei 60 de relații diplomatice. Evenimentul a generat publicarea de numeroase articole în revistele și jurnalele de mare tiraj, lucrări cu caracter istoric, subliniindu-se faptul că răcirea relațiilor sovieto-franceze, după venirea socialiștilor la putere, a fost o anomalie.

Într-o convorbire telefonică din 24 ianuarie 1984, referitor la perspectivele de viitor ale Uniunii Sovietice, președintele François Mitterrand îi va explica premierului britanic Margaret Thatcher, următoarele: „După părerea mea, până la sfârșitul secolului, imperiul sovietic se va prăbuși. Tinerii așteaptă mai mult de la consum. Iar poliția nu poate împiedica consumul. Trebuie să-l promovezi și să te deschizi. Și atunci vor apărea lucrurile noi. URSS-ul nu va mai putea păstra distanța. Eu nu voi mai vedea acest lucru, dar în anul 2000 totul va fi diferit. Numai armata va mai putea încetini declinul când imperiul va începe să se rupă. Din acea clipă, modernitatea va invada societatea lor. Conducătorii au încetat să-și mai omoare opozanții. Este slăbiciunea lor!”²⁷.

Președintele François Mitterrand va vizita Moscova pe 20 iunie 1984 pentru a-l întâlni pe noul secretar general al PCUS, Konstantin U. Cernenko, „un apa-

(„Linia X”), acest fapt având efecte negative pentru economia și cercetarea productivă sovietică. Colonelul Vladimir I. Vetrov a fost executat de către KGB în 1985.

²⁵ Referindu-se la natura relațiilor franco-sovietice, după succesul operațiunii „Farewell”, François Mitterrand declara într-o ședință a Consiliului de Miniștri francez: „În echilibrul european, sovieticii știu că Franța poate fi interlocutorul lor principal, pentru că Anglia are tendința să se alinieze după tezele americane, iar Germania nu are întreaga libertate de decizie în domeniu (...). Sovieticii trebuie să se obișnuiască cu ideea că Franța are politica ei. Franța nu e de vânzare, nu te poți mulțumi să obții contracte și apoi să nu mai continui relațiile. Sovieticii trebuie să înțeleagă că n-au de-a face cu un piept slab. Îndată ce vor înțelege acest lucru, totul va merge bine. În acest domeniu, există un secret pe care nu trebuie să-l etalezi mai mult decât trebuie: spionajul e o practică a tuturor țărilor. E o artă admisă și interzisă în același timp (...) E păcat că s-a întâmplat ca interdicția noastră să cadă tocmai pe spioni ruși; mi-ar fi plăcut să cădem și peste alții; este drept, însă, că atunci când e vorba despre aliații noștri, ei au poate mai multe facilități de a-și procura informații decât sovieticii; cercetările lor sunt mai puțin dificile!” (Apud Jacques Attali, *op. cit.*, p. 227).

²⁶ *Ibidem*, p. 204.

²⁷ Jacques Attali, *op. cit.*, p. 227 – 228.

ratcik lipsit de personalitate și bolnav”²⁸, care preluase funcția după decesul lui Iuri V. Andropov pe 9 februarie 1984. Referindu-se la întâlnirea dintre François Mitterrand și Konstantin U. Cernenko, Jacques Attali va consemna: „Sosind la Kremlin, unde am fost cazați, în după-amiaza aceea, am fost bulversat de prima întâlnire între cei doi oameni, la care, ca la multe întrevederi cu șefi de stat străini, am fost singurul care a asistat. Slab de i se vedeau oasele, dus de subsuori până la fotoliul său, Cernenko a citit cu o voce stinsă un text, din care o parte apăruse în „Pravda” din acea dimineață. Alt text era o analiză sofisticată care detalia armele nucleare franceze cele mai secrete pe care sovieticii doreau să le știe distruse. Expunerea lui suna la ureche ca o amenințare: la Moscova, se știa totul despre armamentul nostru și doreau să termine cu el. Mi-am dat seama că șefii celor două supraputeri mondiale erau doi bătrâni care aspirau, și unul și celălalt, la nimic altceva decât să dezarmeze Franța”²⁹. Konstantin U. Cernenko a încetat din viață pe 10 martie 1985³⁰, iar „delfinul” lui Iuri V. Andropov, Mihail S. Gorbaciov³¹, avea să fie ales secretar general al PCUS a doua zi (11 martie 1985).

²⁸ Vasile Buga, *Apusul unui Imperiu. URSS în epoca Gorbaciov. 1985-1991*, Editura INST, București, 2007, p. 18.

²⁹ Jacques Attali, *op. cit.*, p. 228.

³⁰ „Domnea o stare de «așteptându-l pe Gorbaciov» încă de la moartea lui Andropov. Țara era deja o rușine sub Brejnev. Sub Cernenko a devenit o farsă odioasă”, nota în jurnalul său Anatoli Cerniaev (Apud Victor Sebestyen, 1989. *Prăbușirea Imperiului Sovietic*, Editura Litera, București, 2009, p. 118). CIA comunicase decidenților politici de la Casa Albă faptul că serviciile de informații finlandeze considerau că va urma o luptă pentru putere între „reacționarul Grigori Romanov, șeful partidului comunist din Leningrad, băutor învederat, pe care finlandezii, dată fiind apropierea, îl cunoșteau cum nu se putea mai bine, și o altă persoană, care ar putea marca o schimbare în bine, «tipul» acesta nou, Mihail Gorbaciov” (Apud Michael R. Beschloss, Strobe Talbott, *La cele mai înalte nivele*, Editura Elit, București, 1994, p. 17).

³¹ S-a născut pe 2 martie 1931 în satul Privolinoe din ținutul Stavropol, în sudul Rusiei, într-o familie de țărani. Era pasionat de matematică, fizică și literatură, însă se implica și în munca câmpului. La 17 ani va fi decorat cu Ordinul „Drapelul Roșu al Muncii” pentru ajutorul acordat tatălui său pe combină. Gorbaciov a absolvit Facultatea de Drept a Universității de Stat „M. V. Lomonosov” din Moscova în 1955. În 1952 a fost primit în PCUS, iar în 1953 s-a căsătorit cu Raisa Maximovna Titarenko, studentă la Facultatea de Filosofie a aceleiași Universități. A lucrat pentru puțină vreme la procuratura din orașul Stavropol, iar, mai apoi, pe linia organizației de Komsomol din postura de adjunct al șefului Secției de Propagandă a Comitetului de Komsomol al ținutului Stavropol. În perioada 1966-1968 a condus Comitetul orașenesc de partid Stavropol, iar în anii 1968-1970 a fost secretar al Comitetului de ținut Stavropol al PCUS. În aprilie 1970 a fost ales prim-secretar al Comitetului de ținut Stavropol al PCUS la recomandarea fostului prim-secretar L. N. Efremov și a lui F. D. Kulakov, devenit secretar cu probleme agrare al CC al PCUS, iar în 1971 a devenit membru al CC al PCUS. În 1967, Mihail S. Gorbaciov a absolvit cursurile fără frecvență ale Facultății de Științe Economice din cadrul Institutului Agronomic din Stavropol. În noiembrie 1978 a devenit secretar cu probleme agrare al CC al PCUS în locul lui F. D. Kulakov, care decedase. Din perioada studenției datează o prietenie aparte cu doi tineri intelectuali evrei, respectiv Zdeněk Mlynář (viitor adept al reformelor lui Alexander Dubček din 1968) și Vladimir Liberman, un intelectual care va intra în anii următori în conflict cu linia PCUS, din cauza gândirii sale neortodoxe și pătrunzătoare. Îl va cunoaște în studenție și pe Anatoli I. Lukianov, fost secretar al Biroului de Komsomol al Facultății de Drept, viitor șef

În octombrie 1985, François Mitterrand se va întâlni cu Mihail S. Gorbaciov, noul secretar general al PCUS, iar Jacques Attali va consemna: „Omul mi s-a părut, în mod decisiv, diferit de ceilalți conducători sovietici: nu bâlbâia, ca aceia, note redactate de serviciile Comitetului Central; improviza și nota el însuși ideile care îi veneau ascultând. Mi-a creat sentimentul că aspira la o reală schimbare în societatea sovietică, spre un plus de libertate, dar fără a se atinge de structurile economice. Credea că comunismul este compatibil cu democrația”³². În dialogurile epistolare cu președintele Statelor Unite (octombrie 1985) și cu premierul Marii Britanii (iulie 1986), președintele François Mitterrand își afirma optimismul în ceea ce privește relațiile Est-Vest, după o întâlnire cu Mihail S. Gorbaciov, precum și teama că, totuși, secretarul general al PCUS este „produsul unui sistem care nu-i lasă decât o slabă marjă de manevră”³³. Pe 21 august 1986, Margaret Thatcher îi scria președintelui Franței că vede în Mihail S. Gorbaciov „un om care nu este cât de puțin angajat în sistem și mai puțin naționalist decât precedesorii săi”³⁴. Cancelarul Helmut Kohl îl compara pe secretarul general sovietic cu Joseph Goebbels, declarând, în martie 1987, că „manifestă o simpatie sceptică față de liderul sovietic”³⁵ și, totodată, este convins că Mihail S. Gorbaciov „nu vrea decât să facă sistemul comunist mai eficace și mai atractiv”³⁶.

Mihail S. Gorbaciov avea să-și afirme noile principii și metode de politică externă, cu ocazia unei conferințe ținute, în mai 1986, în fața funcționarilor superiori din Ministerul de Externe al URSS: „În prezent trebuie să învățăm cât se poate de repede a transpune ideile și orientările în acțiuni concrete și s-o facem având mereu în minte - atât în lucrurile mari cât și în cele mici - obiectivele momentului și perspectivele strategice. (...) Este neapărat necesar a evalua cu precizie situația și a stabili planuri concrete. Trebuie acordată mai multă atenție elaborărilor, previziunii evenimentelor, trebuie sesizată orice posibilitate de creștere a eficacității, facultății de manevră rațională și a dinamismului global al politicii noastre externe”³⁷. Fostul ofițer KGB Oleg Gordievski avea să mărturisească liderilor politico-militari și analiștilor din Occident că noul lider de la Kremlin, încă de când a preluat

al Secretariatului Prezidiului Sovietului Suprem al URSS (1977 – 1982) și, mai apoi, președinte al Sovietului Suprem al URSS. Președintele KGB, Iuri V. Andropov, îl va proteja și sprijini în cariera politică de la Moscova pe Mihail S. Gorbaciov. Fostul președinte al KGB, Vladimir A. Kriucikov, mărturisea: „Cred că Andropov și Gorbaciov au avut aceeași poziție, aceeași ideologie și poate chiar aceeași metodologie în rezolvarea problemelor” (Apud Thierry Wolton, *KGB-ul la putere. Sistemul Putin*, Editura Humanitas, București, 2008, p. 25). Din decembrie 1991, Mihail S. Gorbaciov este președintele Fundației Internaționale de Cercetări Politologice și Social-Economice (Fundația Gorbaciov). A se vedea: Mihail Gorbaciov, *Amintiri. Viața mea înainte și după perestroika*, Editura Litera, București, 2013, 651 p.

³² Jacques Attali, *op. cit.*, p. 231.

³³ Loredana Pătruțiu-Baltes, *op. cit.*, p. 268.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Loredana Pătruțiu-Baltes, *op. cit.*, p. 268.

³⁷ Mihail Gorbaciov, *Memorii*, Editura Nemira, București, 1994, p. 135.

puterea în martie 1985, a considerat că există două priorități majore în privința operațiunilor externe ale KGB-ului, respectiv existența unui serviciu de informații dinamic ca urmare a unei politici externe dinamice³⁸ și, totodată, „*inițiativele fără precedent demarate de el trebuiau urmărite în cel mai complet și rapid mod posibil, prin reacția occidentală suscitată*”³⁹.

În martie 1987, Mihail S. Gorbaciov avea să declare în fața membrilor Biroului Politic al CC al PCUS: „Sarcina importantă este utilizarea potențialului științific și tehnologic vest-european. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât prietenii noștri din Europa de Est au reușit deja s-o facă. Apropierea noastră de Europa occidentală le-ar face munca mai ușoară (...) Fără Europa, nu suntem, în realitate, capabili de nimic. (...) Nu să separăm Europa Occidentală de Statele Unite, ci mai

³⁸ Dezintegrarea Uniunii Sovietice a surprins întreaga comunitate politico-militară occidentală (NATO și CEE) ceea ce a generat numeroase controverse privind modul în care comunitățile de intelligence occidentale au realizat informarea liderilor NATO și ai CEE. Amiralul William James Crowe Jr., președintele Comitetului Întrunit al Șefilor de State-Majore (1985 – 1989), referindu-se la rapoartele CIA despre evenimentele din URSS, declara: „*Vorbeau despre Uniunea Sovietică ca și cum nu ar fi citit niciodată ziarele, cu atât mai puțin rapoartele serviciilor de spionaj*” (Apud Victor Sebestyen, 1989. *Prăbușirea Imperiului Sovietic*, Editura Litera, București, 2009, p. 250 – 251). Senatorul Daniel Patrick Moynihan avea să confirme faptul că anumitor membri ai CIA li s-a impus să tacă în ceea ce privește modul de interpretare și analiză a informațiilor privind URSS. Ambasadorul Robert D. Blackwill, specialistul Consiliului Național de Securitate (NSC) al SUA pentru afacerile sovietice și europene între 1989 și 1990, mărturisea că disprețul pentru analizele CIA era cvasigeneral în acea perioadă. „Agenția încă producea grămezi de analize pe care nu le citeam niciodată. În cei doi ani, nu am citit nicio estimare națională. Nici măcar una. Iar cu excepția lui Gates (Robert – n. n.), nu cred că mai era cineva la NSC care să facă asta”, mărturisea Robert D. Blackwill (Apud Tim Weiner, *CIA. O istorie secretă*, Editura Litera, București, 2011, p. 685). În septembrie 1988, analiștii CIA scriau: „Nu avem motive să ne îndoim de dorința sovieticilor de a folosi forța armată pentru a menține conducerea partidului și pentru a păstra poziția sovietică în regiune... Viziunea lui Gorbaciov despre o «casă europeană comună», despre dezvoltarea unei cooperări intra-europene implică un grad de autonomie națională mult mai mare decât poate aproba el sau orice alt lider sovietic... Moscovei îi va fi din ce în ce mai dificil să promoveze această direcție în Vest fără să introducă divizii noi și în Europa de Est. Zidul Berlinului va rămâne...” (Apud Victor Sebestyen, *op. cit.*, p. 214). Milt Bearden, șeful Diviziei Sovietice a Serviciului Clandestin al CIA, avea să privească mut de uimire transmisia CNN ce înfățișa căderea Zidului Berlinului pe 9 noiembrie 1989. CIA a editat, în cooperare cu *Center for the Study of Intelligence* din Washington, în anii 1999 și 2001, două volume care conțineau documente declassificate ale CIA privind analizele despre URSS din ultima perioadă a Războiului Rece. Primul volum (*At Cold War's End*) a fost editat de către istoricul Benjamin B. Fischer, iar cel de-al doilea (*CIA's Analysis of the Soviet Union 1947 – 1991*) de către istoricii Gerald K. Haines și Robert E. Leggett. Volumele cuprind o serie de *National Intelligence Estimates (NIE)* și *National and Special National Intelligence Estimates (SNIE)* cu privire la evoluția URSS și sunt așezate, în ordine cronologică, însă „cu o logică demonstrativă, evident refăcută a posteriori, vizibilă în alegerea și organizarea documentelor” (Apud Catherine Durandin, *CIA în război*, Editura Incitatus, București, 2003, p. 201). Miza era obținerea calificativului „Good Job” pentru CIA din partea opiniei publice interne și internaționale.

³⁹ Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *KGB. Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, Editura All, București, 1994, p. 446.

degrabă să îndepărtăm Statele Unite de Europa”⁴⁰. Trebuie să remarcăm faptul că programul politic lansat de Mihail S. Gorbaciov a dus în final, vis-à-vis de NATO și Occident, la ceea ce avea să-i declare politologul rus Gheorghii A. Arbatov⁴¹, în 1989, unui general american, în timpul unei vizite la Bonn: „O să facem un lucru nemaipomenit, o să vă lipsim de dușmanul vostru!”⁴².

În contextul noilor transformări din arena relațiilor internaționale, Bettino Craxi, prim-ministrul în exercițiu al Italiei și președinte al Consiliului European, a vizitat Moscova după venirea lui Mihail S. Gorbaciov la putere și a dat semnalul unui nou început în relațiile dintre Comunitatea Economică Europeană (CEE) și Blocul Estic. Mihail S. Gorbaciov avea să declare, după întâlnirea cu liderul politic italian, că este timpul „de a organiza relații reciproce avantajoase între CAER și CEE în chestiuni economice”⁴³. Liderul de la Kremlin comunica, totodată, faptul că „în măsura în care țările CEE acționează ca o „entitate politică”, noi suntem gata să căutăm un limbaj comun cu ea și asupra problemelor internaționale”⁴⁴.

În iunie 1985, secretarul CAER, Viaceslav Sîcirov, i-a comunicat oficial președintelui Comisiei Europene, Jacques Delors, că organizația pe care o reprezintă dorește să stabilească relații oficiale cu CEE. Relațiile dintre CEE și URSS, secondată de Blocul țărilor socialiste, aveau să se dezvolte, în perioada imediat următoare vizitei lui Bettino Craxi la Moscova, mai mult pe tărâm economic decât politic. Jacques Delors avea să declare, la 17 ianuarie 1989, în Parlamentul European, că la întâlnirea la vârful de la Rhodos (2 – 3 decembrie 1988) a Consiliului European el „și-a exprimat regretul personal că, față de cooperarea economică, celei politice i se făcea puțin loc, iar cei Doisprezece nu doreau să cadă de acord asupra unor poziții comune sau să ia inițiative unite în dialogul Est-Vest”⁴⁵. Abia la 24 aprilie 1989, Consiliul Afacerilor Generale al Miniștrilor de Externe din țările membre ale

⁴⁰ Thierry Wolton, *op. cit.*, p. 42.

⁴¹ Referindu-se la politologul rus Gheorghii Arkadievici Arbatov (nume de cod VASILII în rezidența KGB), Henry Kissinger scria: „(Arbatov) era deosebit de subtil în a se juca cu ineputabilul masochism al intelectualilor americani care luau drept corectă ideea că fiecare dificultate în relațiile americano-sovietice era provocată de stupiditatea sau intransigența americană. El era fără seamăn de ingenios în a demonstra cum ripostele americane îi afectau pe conducătorii pașnici, sensibili de la Kremlin, care erau împinși fără voia lor de către inflexibilitatea noastră în conflicte ce le jigneau firea blajină” (Apud Vasili Mitrokhin, Christopher Andrew, *Arhiva Mitrokhin. KGB în Europa...*, p. 219).

⁴² „Odată, demult, Agenției îi fusese ușor să fie unică și mistică. Nu era o instituție. Era o misiune. Iar misiunea era o cruciadă. Apoi ni s-a luat Uniunea Sovietică și nu ne-a mai rămas nimic. Nu avem o istorie. Nu avem un erou. Până și medaliile noastre erau secrete. Iar acum s-a încheiat și misiunea. Fini”, mărturisise Milt Bearden, șeful Diviziei Sovietice a Serviciului Clandestin al CIA (Apud Tim Weiner, *op. cit.*, p. 450). Phil Giraldi, șeful stației CIA din Barcelona, scria: „Tragedia fundamentală este una spirituală. Cei mai mulți dintre ofițerii tineri pe care îi cunoșteam eu au demisionat. Erau cei mai buni și mai străluciți. 80 sau 90% din oamenii pe care îi știam eu, aflați în culmea carierei, și-au făcut bagajele. Nu mai exista motivație. Se pierduse entuziasmul” (*Ibidem*, p. 451).

⁴³ Karen E. Smith, *Politica externă a Uniunii Europene*, Editura Trei, București, 2004, p. 61.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 88.

CEE a decis că trebuie să existe o abordare coerentă a politicii CEE față de Europa de Est. „Dezvoltările politice rapide au convins, evident, țări precum Marea Britanie și Franța de nevoia unei coordonări mai bune, chiar dacă aceasta înseamnă o oarecare încălcare a ariei relațiilor politice Est-Vest pe care statele membre le păzeau cu atâta gelozie pentru ele”⁴⁶, scria un observator al evenimentelor aflate în desfășurare în acele clipe.

În cadrul Consiliului European de la Madrid, din 26 - 27 iunie 1989, liderii politici ai țărilor membre ale CEE „au reafirmat deplina valabilitate a abordării cuprinzătoare, integrând aspectele politice, economice și de cooperare pe care Comunitatea Europeană și statele ei membre le urmează în relațiile lor cu URSS și cu țările din Europa Centrală și de Est”⁴⁷. Liderii politici europeni și-au reafirmat hotărârile lor și a statelor membre ale Comunității Europene „de a juca un rol activ în sprijinirea și încurajarea schimbărilor pozitive și a reformei”⁴⁸. La întâlnirea „G-7” de la Paris din 14 - 16 iulie 1989, CEE s-a manifestat ca principalul actor al relațiilor Occidentului cu Blocul Estic reformator. Liderii G-7 au decis că politica față de reformele aflate în derulare în Europa de Est urma să se subsumeze următoarelor trei scopuri: 1) *ajutorul CEE intenționa să faciliteze reformele economice*; 2) *reformele urmau să ajute fiecare țară din Europa de Est să se integreze în economia mondială și* 3) *crearea unei nou cadru de securitate europeană regională*. „Demonstrația practică a relevanței Comunității pentru reconstrucția Europei ca întreg a facilitat apariția unui consens în interiorul Comunității și, într-adevăr în afara ei: CE ca atare era ideal plasată pentru a deveni piatra unghiulară a noii construcții europene”⁴⁹, scria Peter Ludlow în studiul intitulat *The Politics and Policies of the European Community in 1989*.

Un tandem câștigător: Mitterrand - Kohl

În contextul acestui nou comportament al Uniunii Sovietice în arena relațiilor internaționale, relația de încredere pe care o va stabili președintele Franței cu noul cancelar vest-german, Helmut Kohl, după octombrie 1982, va fi esențială în consolidarea Comunității Europene și, mai apoi, în procesul construcției europene. „Cei doi bărbați aveau multe trăsături comune: amândoi erau provinciali și mândri de asta, neîncredători în elitele capitalei, excelenți cunoscători ai electoratului lor, hrăniți cu istoria propriei țări, mai mult europeni decât atlantiști, iubind ideile simple și hrana neînzorzonată. Timp de zece ani, n-a trecut o lună fără să se întâlnească. Nici măcar cinsprezece zile fără ca Horst Teltschick, consilierul lui Kohl și eu, care asistam la toate întâlnirile, să nu ne întâlnim în numele lor”⁵⁰, va consemna Jacques Attali.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 90.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 91.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Jacques Attali, *op. cit.*, p. 210.

Pe 20 ianuarie 1983, François Mitterrand va ține un discurs în Bundestag-ul de la Bonn având drept obiectiv sprijinirea efortului pe care cancelarul Helmut Kohl îl făcea pentru a convinge opinia publică vest-germană și elitele politice ale RFG-ului să accepte instalarea celor 108 rachete nucleare americane Pershing II pe teritoriul german. Totodată, relația franco-germană avea să dovedească importantă în contextul neînțelegerilor din cadrul Comunității Europene, respectiv solicitările Marii Britanii de-a fi restituită contribuția financiară la bugetul european, adică 1.250 milioane ecu pe an începând din 1984. Cancelarul Helmut Kohl a acceptat să retragă candidatura germanului Kurt Bidekopf de la președinția Comisiei Europene în favoarea lui Jacques Delors, iar la Consiliul European de la Fontainebleau (25 – 26 iunie 1984) construcția europeană avea să fie deblocată datorită sprijinului cancelarului Kohl pentru propunerea Franței: returnarea nu-mai a 65% din contribuția britanică⁵¹.

În discursul ținut în Parlamentul European, pe 24 mai 1984, François Mitterrand va lansa ideea unei Europe politice, iar în 1985 va cere Bonn-ului ca alianța franco-germană să se extindă și în domeniul monetar, nu numai în cel militar. Pe 28 februarie 1986 a fost semnat Actul Unic, tratat inițiat de Jacques Delors, care viza deschiderea unei mari piețe interioare, începând cu 1 ianuarie 1993, în care bunurile, capitalurile, serviciile și persoanele vor putea circula liber, creându-se astfel un spațiu economic de 370.000.000 de locuitori. „Pentru François Mitterrand, Europa nu trebuia totuși să se reducă la o piață mare. Actul Unic nu era, pentru el, un scop în sine, ci o etapă necesară pe calea unei monede unice, a unei carte sociale comune și a unei integrări politice. Punerea în practică a ei și depășirea ei deveniseră obsesia lui, atât de importantă încât și-a stabilit-o ca pretext pentru a se prezenta din nou la alegerile prezidențiale din 1988”⁵², consemna Jacques Attali.

François Mitterrand considera că unitatea Europei Occidentale depindea de relația franco-germană, astfel încât în timpul întâlnirii cu cancelarul Helmut Kohl, din 25 mai 1985, pe un vapor de croazieră, în Bodensee, lacul Constanze, îi va declara: „Axa politicii franceze este Europa, iar axa Europei este prietenia franco-germană”⁵³. Totodată, președintele Mitterrand va declara în Consiliul de Miniștri francez, referitor la apărarea europeană: „*Un tratat de cooperare militară europeană trebuie să fie mai întâi franco-german. E un punct de trecere obligatoriu. Anglia nu e activă în Europa decât atunci când acest lucru o poate ajuta să frâneze un demers bilateral franco-german*”⁵⁴. Pe 25 august 1987, la Latché, președintele François Mitterrand îi va declara premierului Felipe Gonzales: „Germanii transpun în economie voința lor de dominare, cu traducerea sa cea mai evidentă: mo-

⁵¹ Premierul Margaret Thatcher a cerut 66%, respectiv 1.066 milioane ecu, iar propunerea a fost acceptată.

⁵² Jacques Attali, *op. cit.*, p. 266.

⁵³ *Ibidem*, p. 259.

⁵⁴ *Ibidem*.

neda. Marca e ceea ce arată puterea Germaniei”⁵⁵. În contextul în care François Mitterrand va începe să accelereze politica sa de făurire a unității europene⁵⁶, luând în calcul, totodată, și semnalele care relevau faptul că existau din ce în ce mai multe probleme în interiorul glacisului strategic al Uniunii Sovietice, președintele Franței va declara, pe 17 august 1988, în Consiliul de Miniștri de la Paris: „Marca germană este forța nucleară a Germaniei”⁵⁷.

Cooperarea militară franco-germană amplificată din 1982 va fi urmată de crearea unui *Consiliu franco-german de apărare și securitate* în 1987, la inițiativa cancelarului Helmut Kohl, și, mai apoi, de crearea în 1988 a unui *Comitet franco-german economic și financiar*. Totodată, președintele François Mitterrand va impulsiunea cooperarea culturală astfel încât cere intensificarea schimburilor școlare și universitare, deoarece era convins de faptul că „o uniune politică între cele două State nu ar fi posibilă printr-o comunicare în limba engleză”⁵⁸. Totodată, va fi lansat canalul de televiziune franco-german ARTE, conceput ca un mijloc de promovare al operelor europene și al unor programe specifice în domeniul istoriei, actualității și relațiilor dintre cele două state europene. „Am convingerea că existența unei Comunități puternice și structurate devine un factor de stabilitate și reușită pentru întreaga Europă. Trebuie să ne afirmăm identitatea ca și Comunitate, să întărim instituțiile și să pecetluim uniunea noastră. Este prima lecție pe care o rețin, și se pare că nu există o altă alternativă pentru deschiderea către Est și definitivarea edificiului Comunitar. Cele două demersuri trebuie să se realizeze împreună”⁵⁹, mărturisea François Mitterrand.

Liderii de la Paris și Bonn considerau că Europa ar trebui să fie nu numai o zonă de liber schimb, conform viziunilor thatcheriene, ci și o entitate supranațională. La jumătatea lui august 1989, Jacques Attali, consilierul special al președintelui Mitterrand, venea cu o propunere extrem de îndrăzneță: crearea unei instituții europene care să adune toate țările de pe continent, inclusiv URSS. „În cel mai bun caz, îmi imaginam eu, această instituție ar trebui să fie în același timp o bancă și un forum pentru a pune în practică un proiect politic comun pentru toate aceste țări: o adunare continentală. Eram convins că pacea în Europa depindea de capacitatea Uniunii Sovietice de a reuși să iasă din comunism și că Gorbaciov trebuia să fie ajutat politic și financiar în demersul său, ca și țările din Est, să reușească această tranziție”⁶⁰, mărturisea Jacques Attali. Președintele François Mitterrand va accepta sugestia consilierului său special, însă nu va fi de acord cu lărgirea CEE înainte ca ea să fi devenit o realitate politică.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 267.

⁵⁶ În mai 1995, Helmut Kohl va publica în *Le Monde* un articol dedicat sfârșitului de mandat al lui François Mitterrand și care avea un titlu semnificativ: „Un mare European care pleacă”.

⁵⁷ Jacques Attali, *op. cit.*, p. 267.

⁵⁸ Loredana Pătruțiu-Baltes, *op. cit.*, p. 333.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 334.

⁶⁰ Jacques Attali, *op. cit.*, p. 275.

Discrete dialoguri sovieto-americane

Pe 18 ianuarie 1989, Henry Kissinger, fost secretar al Departamentului de Stat al SUA, aflat la Kremlin, îi propunea lui Mihail S. Gorbaciov, cu acceptul președintelui George H. W. Bush⁶¹, organizarea unor întâlniri și negocieri la nivel înalt (SUA-URSS) pentru a se ajunge la realizarea unor înțelegeri - unele formale, altele informale -, vis-à-vis de limitele celor două mari puteri în promovarea intereselor proprii în Europa de Est. „Kissinger îi expuse propunerea sa referitoare la o înțelegere în privința Europei Răsăritene. Ar putea avea Uniunea Sovietică vreun interes în cazul unei asemenea înțelegeri? Gorbaciov se aplecă în față, ridică dintr-o sprânceană și zâmbi cu jumătate de gură: Îmi dau seama că în spatele acestei întrebări mai există o întrebare, spuse el. Bănuia că Bush, folosindu-l pe Kissinger ca intermediar, încerca să-l păcălească și să-l facă să-i dezvăluie cât de mult era dispus să renunțe la controlul asupra Europei de Est”⁶², scriau Michael R. Beschloss și Strobe Talbott într-o lucrare referitoare la evoluțiile din arena relațiilor internaționale de pe parcursul anului 1989⁶³.

După plecarea emisarului de taină al Casei Albe, Mihail S. Gorbaciov avea să se consulte, conform declarațiilor oficiale, cu consilierul său personal pentru Europa de Est, Gheorghii H. Șahnazarov, care îl va sfătui să sprijine planul lui Kissinger. „Din punct de vedere geopolitic, importanța țărilor socialiste europene pentru Uniunea Sovietică a fost determinată de faptul că de la început ele au jucat rolul unei centuri de securitate, care a creat o acoperire strategică centrului socialismului⁶⁴. Astăzi, cu toate schimbările produse în situația internațională, acest rol al Europei de Est, și în special al RDG, Poloniei și Cehoslovaciei, a rămas într-o măsură nemodificată”⁶⁵, scriau, la începutul anului 1989, analiștii de politică externă din anturajul secretarului general al PCUS. Totodată, analiștii din antu-

⁶¹ O primă rundă de discuții între Henry Kissinger și președintele George H. W. Bush a avut loc pe 18 decembrie 1988 și viza obținerea unor garanții sovietice ferme privind neutilizarea forței pentru a se reprimă reformele sau liberalizarea Europei de Răsărit. Occidentul urma să promită că „nu va exploata nici una din schimbările economice sau politice care vor surveni acolo, în detrimentul intereselor «legitime» ale securității Uniunii Sovietice” (Apud Michael R. Beschloss, Strobe Talbott, *op. cit.*, p. 27).

⁶² *Ibidem*, p. 31.

⁶³ Pe 23 ianuarie 1989, președintele George H. W. Bush îi va mulțumi lui Mihail S. Gorbaciov, cu ocazia convorbirii telefonice avute, pentru faptul că l-a primit pe Henry Kissinger care s-a aflat, totuși, la Moscova într-o vizită particulară (A se vedea: *Record of telephone conversation between M. S. Gorbaciov and president of the United States George Bush* pe <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/134825>, accesat pe 12 martie 2019, ora 21.30).

⁶⁴ „Gorbaciov și Șevardnadze au condus URSS indiscutabil, chiar dacă orbește, către o postură defensivă mult mai sigură, mai ieftină și mai rațională față de Vest, fără balastul unei confruntări imperiale și militare”, consemna John Lough în studiul *German Unification Accidentally on Purpose*, în „Soviet Analyst”, 07.11.1990, p. 1-2 (Apud Anneli Ute Gabanyi, *Revoluția neterminată*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999, p. 34).

⁶⁵ Dumitru Preda, Mihai Retegan, 1989. *Principiul dominoului*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000, p. 17.

rajlul secretarului general al PCUS consemnau: „Noi am descoperit slăbiciunile acestui model (socialist- n. n.) și am început să le schimbăm sistematic. De fapt acesta este scopul final al *perestroika* - să confere socialismului o nouă calitate. Un număr de țări ne urmează și au început, chiar înaintea noastră, procesul unor adânci reforme. Altele, RDG, România, Coreea de Nord nu admit această necesitate, mai ales din motive politice, pentru că *leadership-ul* lor nu dorește să schimbe nimic. În realitate toți au nevoie de schimbări, dar noi nu putem să le-o spunem în mod public pentru a nu fi criticați că încercăm să impunem prietenilor noștri *perestroika*. (...) Iar cei care se încăpățânează să nu răspundă chemării timpului fac ca răul să se adâncească și să-și agraveze manifestările în viitor. (...) Noi trebuie să înțelegem clar că în viitor posibilitatea rezolvării situațiilor de criză prin mijloace militare trebuie exclusă cu desăvârșire”⁶⁶.

Referindu-se la perspectivele României socialiste, analiștii de la Institutul de Economie a Sistemului Mondial Socialist al Academiei de Științe a URSS menționau, pe 13 martie 1989, în raportul înaintat lui Alexandr N. Iakovlev, secretar al CC al PCUS, faptul că „în ceea ce privește orientarea țării după schimbarea puterii, aceasta va fi definită nu de volumul de livrări de petrol sovietic, ci de rezultatele proceselor de înnoire în URSS și alte țări, de atractivitatea noii înfățișări a socialismului, de progresul în crearea Casei Comune Europene”⁶⁷, astfel încât „poporul român, chinuit de un regim totalitar, deziluzionat de valorile socialiste, educat în mod tradițional în spiritul comunității cu lumea latină, poate adopta cu bucurie o cotitură prooccidentală în politică, ieșind dincolo de cadrul înnoirii socialismului”⁶⁸.

Secretarul de stat James Baker a oferit, în mod discret, informații presei despre planurile lui Kissinger privind o înțelegere sovieto-americană asupra Europei Răsăritene. *New York Times* îi informa pe cititorii lui, în cursul zilei de 28 martie 1989, că secretarul de stat american „reflectă” la „*Planul Kissinger*” cu anumite rezerve. „Cred că este important ca orice fel de idee de acest gen, în măsura în care va fi urmată, să fie urmată cu grijă, în așa fel încât să nu ni se reproșeze că ne-am așezat împreună cu Uniunea Sovietică la masă și am început să modelăm Europa Răsăriteană”⁶⁹, îi va declara James Baker corespondentului diplomatic al ziarului, Thomas Friedman. Cancelariile occidentale din spațiul CEE vor protesta și vor solicita explicații administrației Bush. Marea Britanie a comunicat prin Sir Antony Acland, ambasadorul britanic la Washington, că Guvernul Majestații Sale era ferm împotriva „oricărui târg între Statele Unite și Uniunea Sovietică cu privire la Europa Răsăriteană”⁷⁰. Supusă presiunilor diplomatice ale aliaților din NATO, administrația Bush va comunica, prin intermediul secretarului de stat adjunct Lawrence

⁶⁶ *Ibidem*, p. 18.

⁶⁷ Vasile Buga, *România privită de la Moscova: documente sovietice din martie 1989*, în „Arhivele Totalitarismului”, Anul XXV, nr. 3 - 4/96 - 97, 2017, p. 264.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ Michael R. Beschloss, Strobe Talbott, *op. cit.*, p. 72.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 73.

Eagleburger, că „*Planul Kissinger*” era interesant ca exercițiu intelectual, însă „dacă există vreun merit în propunerea lui Kissinger⁷¹, acela este că ne oferă ocazia să ne gândim la implicațiile unor schimbări dramatice în Europa Răsăriteană”⁷².

Nuanțe noi în politica externă a Uniunii Sovietice

Cu ocazia vizitei pe care cancelarul federal Helmut Kohl o va efectua în URSS, în octombrie 1988, Mihail S. Gorbaciov îi va declara că „înțelege sentimentul poporului german”⁷³ referitor la lipsa unității depline și, totuși, se pronunță „pentru o îmbunătățire a colaborării între Republica Federală și RDG în cadrul dezvoltării în continuare a relațiilor Est-Vest”⁷⁴. Vizita secretarului general al PCUS în RFG, în perioada 12-15 iunie 1989, avea să reprezinte clipa când cancelarul Helmut Kohl a simțit că aude „răsunând pașii lui Dumnezeu trecând prin evenimente”⁷⁵. În Declarația Comună dintre RFG și URSS, semnată la finalul vizitei, se menționează faptul că „omenirea se află în pragul mileniului trei în fața unor sfidări istorice”⁷⁶ ce pot fi soluționate „numai împreună”⁷⁷, de către toate statele și popoarele, ceea ce presupune „o nouă gândire politică...”⁷⁸. Cei doi șefi de stat apreciau în Declarația Comună că „Europei îi revine un rol de prim rang în modelarea unui viitor pașnic”⁷⁹ și că această evoluție trebuie să fie sprijinită, în ciuda „divizării de decenii a continentului”⁸⁰.

Întâlnirea dintre Mihail S. Gorbaciov și Helmut Kohl avea să fie începutul unei relații politice extrem de fructuoase⁸¹ și care va culmina în seara zilei de

⁷¹ Henry Kissinger sugerase ideea unei cooperări între SUA și URSS pentru a se asigura că „europenii se vor purta corespunzător” (Apud William Taubman, *Gorbaciov. Viața și epoca lui*, Editura Meteor Publishing, București, 2018, p. 528). Fostul secretar de stat Henry Kissinger îi avertiza pe liderii de la Kremlin că naționalismul german putea afecta Statele Unite și Uniunea Sovietică.

⁷² Michael R. Beschloss, Strobe Talbott, *op. cit.*, p. 73.

⁷³ Helmut Kohl, *Am vrut unitatea...*, p. 45.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ Cancelarul german Otto von Bismarck declara: „De unul singur nu poți realiza ceva, poți doar aștepta până când auzi răsunând pașii lui Dumnezeu trecând prin evenimente; atunci să-i sari înainte și să-i apuci colțul mantiei, asta-i tot!”

⁷⁶ Helmut Kohl, *op. cit.*, p. 50.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ În ultimul interviu pe care l-a acordat televiziunii vest-germane, la 10 octombrie 1991, la Moscova, Erich Honecker, fostul lider al RDG, avea să declare că este o greșală grosolană să se presupună că cei care la Leipzig proclamau în cor „*Noi suntem poporul!*”, precum și în alte părți, au provocat schimbarea pe care a cunoscut-o RDG. În opinia fostului lider politic est-german este necesară revizuirea ideii care există în legătură cu acest episod al istoriei. După derularea evenimentelor din 1989 din Europa Centrală și de Est, opinia publică internațională avea să fie informată de către disidentul sovietic Vladimir Bukovski, prin intermediul ziarului parizian *Libre Journal*, din septembrie-octombrie 1990, de existența unei „antene” ultra-secrete a KGB, codificată „Liuci” („Rază”), care acționase în RDG, de la mijlocul anilor '80, independent de sediul KGB de la

10 februarie 1990 cu declarația președintelui URSS, Mihail S. Gorbaciov⁸². Cancelarul Helmut Kohl îl va suna pe George H. W. Bush, la 15 iunie 1989, pentru a-i comunica ce a discutat cu Mihail S. Gorbaciov. Președintele Statelor Unite va fi informat despre faptul că secretarul general sovietic este foarte interesat de existența unei relații bune cu președintele american, iar cancelarul Kohl îi propunea lui Bush să vină în întâmpinarea lui Gorbaciov și, „din când în când să-l informeze direct, din proprie inițiativă, pe Gorbaciov, într-o problemă sau alta”⁸³. Helmut Kohl va mărturisi: „Eu însumi i-am explicat în mod expres lui Gorbaciov că nu există nicio șansă să fie semănată discordie între SUA și Republica Federală sau ca europenii să fie decuplați de SUA. Gorbaciov a reacționat energic la această observație: nu este în nici un caz intenția lui să desprindă guvernul federal din tabăra vestică. Neutralizarea Germaniei ar duce la destabilizare. Aceasta ar fi un pericol și pentru Uniunea Sovietică. Mesajul lui Gorbaciov către germani a fost

Karlshorst și fără să aibă vreo legătură cu STASI. „Liuci” aparține Departamentului 4 (RFG, RDG și Austria), din Direcția Principală I a KGB-ului din Moscova, aflat sub comanda generalului Anatoli Novicov, și avea drept misiune „restructurarea peisajului politic est-german, conform strategiei Kremlinului în vederea reunificării” (Apud Cristian Troncotă, *Duplicitarii. O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România*, Editura Elion, București, 2003, p. 132). Uriașele demonstrații de masă din RDG, cu caracter anticomunist și antisovietic, ce însumau câte 100.000 de oameni, compromiterea unor lideri politici est-germani, precum Hans Modrow, demolarea Zidului Berlinului, și nu numai, sunt - după cum confirmă istoricii germani Ralf Georg Reuth și Andreas Bonte în lucrarea *Das Komplott* (München, 1993) - opera „Liuci”. Pe 21 noiembrie 1990, cu prilejul unui interviu, referitor la politica „Casei Comune Europene”, al lui Mihail S. Gorbaciov, Erich Honecker va declara că destituirea lui din funcția de șef al partidului și al statului est-german este rezultatul unei manevre de mare anvergură, planificată de multă vreme la scară europeană și chiar mondială, în condițiile în care reunificarea Germaniei era considerată ca fiind o contribuție însemnată la construirea „Casei Comune Europene”, iar acest lucru nu putea fi atins decât printr-o transformare a sistemului politic din RDG. Nemulțumirile și destăinuirile foștilor lideri politico-militari est-germani provin din faptul că cererile foștilor ofițeri și agenți HVA, care se temeau de persecuții după reunificare, au fost primite cu o atitudine rezervată de către sovietici. „A fost - mărturisirea generalul Markus Wolf - ultima trădare (de către sovietici - n. n.) a prietenilor lor est-germani, a căror activitate de peste patru decenii contribuise la întărirea influenței sovietice în Europa” (Apud Vasili Mitrokhin, Christopher Andrew, *op. cit.*, p. 457).

⁸² „Cred că între Uniunea Sovietică, Republica Federală și RDG nu există diferențe de opinii cu privire la unitate și asupra dreptului oamenilor de a năzui către unitate și de a hotări singuri asupra evoluției în continuare. Între dumneavoastră și mine există concordanță asupra faptului că germanii trebuie să decidă singuri opțiunea lor. Germanii din Republica Federală și din RDG trebuie să știe mai bine drumul pe care vor să meargă”, va declara Mihail S. Gorbaciov (Apud Helmut Kohl, *op. cit.*, p. 185). Decizia președintelui URSS i-a bulversat pe Valentin M. Falin și Alexander Bondarenko, precum și pe ceilalți membri ai Biroului Politic al CC al PCUS, iar *Pravda* avea să scrie, la 11 februarie 1990, că „secretarul general Gorbaciov și cancelarul federal german sunt de acord că germanii ar putea să realizeze unitatea patriei lor prin autodeterminare liberă, dacă ei doresc acest lucru” (*Ibidem*, p. 190). Cele inserate în paginile oficiosului PCUS au constituit o mare surpriză pentru cancelarul federal german, deoarece nu era obișnuit ca substanța convorbirilor și înțelegerile să fie difuzate voalat sau chiar retușate, dar reprezenta „un indiciu în plus că întreaga chestiune era orchestrată de Gorbaciov și apropiații săi și strecurată pe lângă capetele betonate din Comitetul Central de atunci” (*Ibidem*).

⁸³ *Ibidem*, p. 51.

că Războiul Rece s-a încheiat, a apărut o nouă generație și că, cu toate deosebirile de sistem, acum trebuie ca miza să o constituie colaborarea”⁸⁴.

Cancelarul federal vest-german va insista ca Mihail S. Gorbaciov să nu uite că există, totuși, o Germanie divizată și un Berlin fără statut. Partidele politice vest-germane (Uniunea Creștin-Democrată, Uniunea Creștin-Socială, Partidul Social-Democrat și Partidul Liberal-Democrat) au salutat în Bundestag rezultatele vizitei secretarului general sovietic, căruia Helmut Kohl îi reafirmase „voința politică a guvernului federal de a desăvârși unitatea și libertate Germaniei prin libera autodeterminare și de a servi păcii în lume ca membru egal în drepturi, într-o Europă unită”⁸⁵. Conducerea RDG înțelegea, astfel, că presiunea asupra Partidului Socialist Unit German (PSUG), ostil reformelor, urma să crească semnificativ. Günter Schabowski îi va declara istoricului Dimitrij Chmelnizki că la sfârșitul anului 1986 și la începutul lui 1987, Mihail S. Gorbaciov a făcut mai multe presiuni pentru organizarea unui puci în interiorul PSUG pentru a scăpa de Erich Honecker și a-l înlocui cu Markus Wolf, șeful HVA (Informațiile Externe) din STASI, un adept al *perestroika* și *glasnosti*. În 1987 au circulat multe zvonuri referitoare la pensionarea lui Markus Wolf în legătură cu acest „puci” moscovit. „Putem totuși să presupunem că motivul fundamental al unor asemenea acțiuni îl constituia teama Kremlinului față de posibilele datorii pe care le-ar fi contractat în continuare RDG. Creșterea dependenței financiare ar fi consolidat automat poziția Bonnului în contactele sale cu Berlinul și ar fi dus la marginalizarea rolului Moscovei. Răsturnarea lui Honecker, care căuta o soluție pentru ieșirea din impas, și înlocuirea lui cu «securistul» Wolf, absolut loial, ar fi fost de natură să convingă în primul rând Statele Unite și țările CEE că soarta RDG o decide în exclusivitate PCUS. De asemenea, ar fi descurajat orice încercări ale SED (PSUG – n. n.) de a căuta «drumul spre Vest» fără a fi obținut mai întâi acordul din partea Uniunii Sovietice”⁸⁶, adnotează istoricul Aleksander Gubrynowicz.

Istoricul Françoise Thom menționează faptul că la 18 iunie 1987, Markus Wolf, șeful HVA din STASI, se va întâlni în mod clandestin cu generalul Vladimir A. Kriucikov, șeful Direcției Generale I din KGB (Informații Externe), și Hans Modrow. Trebuie menționat faptul că, într-un interviu dat în aprilie 1988, Markus Wolf criticase climatul nesănătos din RDG. La 17 decembrie 1987, în timpul discursului ținut cu ocazia aniversării a 70 de ani de la crearea organelor securității statului sovietic, Viktor M. Cebrikov, președintele KGB, a menționat: „Dată fiind situația politică, vom continua să perfecționăm acțiunea noastră comună cu organele de securitate din țările socialiste surori. Vom acționa în strânsă legătură cu ele”⁸⁷.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 52.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ Adam Burakowski, Aleksander Gubrynowicz, Pawel Ukielski, 1989. *Toamna națiunilor*, Editura Polirom, Iași, 2013, p. 212-213.

⁸⁷ Françoise Thom, *Sfârșiturile comunismului*, Editura Polirom, Iași, 1996, p. 60. Istoricul Ioan Scurtu consemnează: „O altă metodă prin care Gorbaciov a urmărit slăbirea pozițiilor liderilor conservatori

Pe 30 mai 1989, după încheierea unei reuniuni a șefilor de stat și de guvern ale țărilor membre NATO, președintele George H. W. Bush va ține un discurs în sala Rheingold, din Mainz, în care va vorbi despre o „Europă liberă și întregă”⁸⁸ și va cere organizarea de alegeri libere și pluralism politic în Europa de Est, precum și „o Europă mai puțin militarizată”⁸⁹. Președintele Statelor Unite va declara: „Nu poate exista o casă europeană comună atâta timp cât locuitorii ei nu sunt liberi să se miște dintr-o cameră în alta”⁹⁰. Președintele George H. W. Bush anunța Kremlinul că Statele Unite „se angajau să țină cont de «interesele legitime de securitate» ale Uniunii Sovietice, să ridice restricțiile existente la exporturile de tehnologie în URSS și să conlucreze mai strâns în planul protecției mediului înconjurător”⁹¹ în schimbul creării unui sistem politic pluripartid și al alegerilor libere în zona de influență sovietică.

Discursul președintelui american avea să fie studiat, în dimineața următoare, de către Gheorghii H. Șahnazarov care va considera că „toate condițiile lui Bush puteau fi îndeplinite”⁹². Polonia și Ungaria erau libere, în opinia Kremlinului, să facă ce doresc și nu exista „niciun motiv pentru care Solidaritatea să nu poată veni la putere”⁹³, singura excepție fiind Germania, care era „un caz special”⁹⁴. Pe 21 iunie 1989, Mihail S. Gorbaciov se va întâlni cu amiralul William J. Crowe, președintele Statului Major Inter-Arme al SUA, aflat la Moscova într-o vizită particulară, la invitația omologului sovietic, și care va fi uimit să afle că relațiile dintre cele două super-puteri erau definite, de către sovietici, ca fiind *relații de parteneriat*.

La Paris, în cursul zilei de 29 iulie 1989, James Baker, secretarul de stat al SUA, va participa la un dejun, la reședința ambasadorului sovietic, în compania ministrului de externe sovietic, Eduard A. Șevardnadze. Înaltul demnitar sovietic a vorbit vreme de două ore despre politica internă sovietică, despre reformele lui Gorbaciov și contestatarii lui, problema naționalităților și resurecția idealurilor naționale, violența Armatei Roșii în Tbilisi (9 aprilie 1989) și despre faptul că

*a fost aceea a penetrării organelor de informații (securitate) ale țărilor socialiste, diminuându-le sau chiar anihilându-le capacitatea de reacție în fața unor eventuale mișcări ale opoziției. În cadrul întâlnirilor cu șefii serviciilor secrete din aceste state, reprezentanții Uniunii Sovietice căutau să acrediteze ideea că numai prin glasnost și perestroika se puteau diminua tensiunile sociale și politice, că socialismul - în forma existentă până atunci - nu era imuabil. Cu alte cuvinte, era posibil ca el să fie înlocuit cu o altă formă de organizare politico-statală” (Apud Ioan Scurtu, *Revoluția Română din Decembrie 1989 în context internațional*, Editura Redacției Publicațiilor pentru străinătate, București, 2009, p. 39 – 40).*

⁸⁸ Gheorghe E. Cojocaru, *Tratatul de Uniune Sovietică*, Editura Civitas, Chișinău, 2005, p. 299.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ Anneli Ute Gabanyi, *op. cit.*, p. 39.

⁹² Michael R. Beschloss, Strobe Talbott, *op. cit.*, p. 122.

⁹³ *Ibidem*, p. 123.

⁹⁴ *Ibidem*.

„mecanismul politic sovietic o luase înaintea mecanismului economic”⁹⁵. Ministrul de externe sovietic a ținut să precizeze: „Dacă vom fi siliți să recurgem la forță, aceasta va însemna sfârșitul perestroikăi. Va însemna că am dat greș. Va fi sfârșitul oricărei speranțe de viitor, sfârșitul a tot ceea ce am încercat să facem, adică să creăm un sistem nou, bazat pe valorile umane. Dacă se va recurge la forță, va însemna că dușmanii perestroikăi au triumfat. Înseamnă că nu am fost cu nimic mai buni decât cei care au fost înainte de noi. Nu putem merge înapoi”⁹⁶.

Neliniște în cancelariile occidentale

Cu ocazia weekend-ului petrecut la Kennenbuckport, în mai 1989, președintele François Mitterrand îi va mărturisi președintelui Statelor Unite, cu referire la politica lui Mihail S. Gorbaciov, că acesta „vrea pace, dar e amenințat de ritmul evoluției”⁹⁷. În opinia președintelui Franței, Aliații Occidentali trebuiau să fie prudenți în condițiile în care Uniunea Sovietică se va destrăma, oricum, până la sfârșitul secolului, însă destrămarea implica revenirea la certurile pe frontiere. „Considera că era necesar ca dislocarea (URSS – n. n.) să fie condusă pentru a se desfășura fără ciocniri; și mai ales, pentru ca reunificarea germană, care urma în mod necesar, să fie operată într-un cadru european, și să nu pună sub semnul întrebării alte frontiere de după război, nici denuclearizarea Germaniei, nici dubla mare operă pe care o avea în minte: moneda europeană și uniunea politică”⁹⁸, consemna Jacques Attali cu referire la temerile și dorințele președintelui Mitterrand.

Oficialii administrației Bush vor considera că nu este în interesul Statelor Unite să încurajeze în mod public destrămarea Uniunii Sovietice și dorința de ieșire din Uniune a balticilor, deoarece „se temeau - adnotau Michael R. Beschloss și Strobe Talbott - ca o mișcare bruscă de separatism să nu degenereze în violență și, posibil, în război civil, în care caz s-ar putea ca porțiuni mari din teritoriul Uniunii Sovietice să se rupă, lăsând armele nucleare sub un control nesigur”⁹⁹. Referindu-se la problematica Statelor Baltice, fostul consilier prezidențial pentru securitate națională al președintelui Bush, generalul (r) Brent Scowcroft mărturisea, în 2008, următoarele: „Balticii făceau încă parte din Uniunea Sovietică; cu toate acestea, nu recunoscuserăm niciodată încorporarea lor în URSS, așa că pasiunile erau puternice în ambele tabere. În Statele Unite, lobby-urile balticilor, foarte puternice, ne presau să recunoaștem cele trei state baltice, după care s-au produs revoltele de acolo și noi tulburări. Era foarte, foarte delicat. Ceea ce am reușit să facem a fost nu să-i alungăm pe sovietici din țările baltice, ci să-i aducem în poziția de a recunoaște singuri independența acestor state”¹⁰⁰.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 141.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 142.

⁹⁷ Jacques Attali, *op. cit.*, p. 269.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 270.

⁹⁹ Michael R. Beschloss, Strobe Talbott, *op. cit.*, p. 148.

¹⁰⁰ Zbigniew Brzezinski, Brent Scowcroft, David Ignatius, *America și lumea. Conversații despre viitorul politicii externe americane*, Editura Antet, București, 2009, p. 15.

Pe 13 septembrie 1989, secretarul de stat adjunct Lawrence Eagleburger a ținut un discurs la Universitatea din Georgetown despre Europa și ale sale evoluții prezente și viitoare. *„Cu toate riscurile și incertitudinile sale, Războiul Rece s-a caracterizat printr-un set de relații remarcabil de stabile și previzibile între marile puteri. O lichidare bruscă a opoziției Est-Vest ar putea crea dezordine, ceea ce ar avea drept consecință prăbușirea guvernelor, restabilirea dictaturilor și – război. Auzim mereu că se spune că e necesar să luăm măsuri pentru a asigura succesul reformelor lui Gorbaciov. Dar nu aceasta este sarcina politicii externe occidentale. Ar fi mai bine să păstrăm consensul de securitate care a servit Occidentul atât de bine timp de patruzeci de ani, până când procesul de reformă democratică din Est va deveni realmente ireversibil”*¹⁰¹, a declarat Lawrence Eagleburger. Pe 21 septembrie 1989, ministrul sovietic de Externe, Eduard A. Șevardnadze, se va întâlni la Casa Albă cu președintele Bush pentru prima dată de la preluarea mandatului de președinte de către George H. W. Bush. În urma discuțiilor cu ministrul sovietic de externe, președintele Bush și consilierul său pentru securitate națională, Brent Scowcroft, au stabilit că *„este bine să mențină un status quo în privința Blocului Răsăritean”*¹⁰² și, totodată, Statele Unite nu vor face declarații și nu vor urmări o politică care să vizeze accelerarea destrămării Tratatului de la Varșovia. Administrația de la Casa Albă nu va sprijini nicio forță centrifugă care ar fi putut sfâșia în bucăți Uniunea Sovietică¹⁰³.

Premierul Margaret Thatcher îi va remite lui Mihail S. Gorbaciov, cu ocazia vizitei pe care o va efectua la Moscova în septembrie 1989, o scrisoare din partea președintelui George H. W. Bush prin care liderul de la Casa Albă îl asigură pe secretarul general sovietic de faptul că: *1) sprijinea fără niciun fel de rezerve perestroika; 2) nu era alarmat de previziunile sumbre privind reformele din URSS care păreau să eșueze și 3) politica SUA față de Europa de Est nu reprezenta o*

¹⁰¹ Michael R. Beschloss, Strobe Talbott, *op. cit.*, p. 154.

¹⁰² Gheorghe E. Cojocaru, *op. cit.*, p. 300.

¹⁰³ Referindu-se la problema Statelor Baltice, secretarul de stat James Baker îi va sugera ministrului sovietic de externe ca URSS să acorde independență Estoniei, Letoniei și Lituaniei care vor deveni, astfel, trei mici Finlande. Eduard A. Șevardnadze va mărturisi că și el, și Mihail S. Gorbaciov credeau că „naționaliștii vor opta «pentru maximum de autonomie politică și economică» în interiorul URSS, mai ales dacă *perestroika* va oferi un standard de viață mai ridicat” (Apud Michael R. Beschloss, Strobe Talbott, *op. cit.*, p. 160). Cei doi înalți demnitari ai statului sovietic sperau ca Statele Baltice să fie un laborator pentru *perestroika*, astfel încât să poată fi demonstrat restului Uniunii Sovietice că reformele economice propuse de Mihail S. Gorbaciov vor putea aduce o viață mai bună cetățeanului sovietic. „Șevardnadze era convins că, dacă republicile non-ruse vor fi eliberate de aspectele cele mai ineficiente și mai represive ale conducerii sovietice, s-ar putea să dorească să rămână, în continuare, în cadrul unei uniuni sau al unei federații. În felul acesta, capacitatea de a ține sub control problema naționalităților condiționa în mod direct succesul *perestroikăi*, care, la rândul ei, depindea de bunăvoința lumii capitaliste de a ajuta Uniunea Sovietică să străbată perioada inevitabil traumatizantă a adaptării”, concluzionau Michael R. Beschloss și Strobe Talbott (*Ibidem*).

amenințare pentru URSS iar administrația americană „nu va încerca să profite de dificultățile ivite acolo”¹⁰⁴.

În discursul pe care îl va ține, la 16 octombrie 1989, în fața *Asociației de Politică Externă de la New York*, James Baker va declara: „Ar fi o greșeală să conchidem că sarcinile sunt prea înfricoșătoare sau că impedimentele în calea succesului sunt prea mari. Până acum, Gorbaciov a arătat că se bucură de o putere mai mare cu fiecare an și își dezvăluie intenția «de a păstra acest curs»”¹⁰⁵. Totodată, la 4 octombrie 1989, James Baker încercase să-i obțină un sprijin financiar lui Gorbaciov din partea Comisiei pentru Finanțe a Senatului SUA, astfel încât reformele sovieticilor să poată continua¹⁰⁶. Disensiunile dintre oficialii administrației Bush, referitoare la relațiile sovieto-americane și sfârșitul Războiului Rece, aveau să fie animate de discursul lui James Baker, de la New York din 16 octombrie 1989, precum și de declarațiile de la Moscova și Budapesta, din 23 octombrie 1989. Uniunea Sovietică a recunoscut, în mod public, prin persoana ministrului de Externe, Eduard A. Șevardnadze, faptul că invazia sovietică din Afganistan, din decembrie 1979, viola „valorile umane generale”.

Robert Gates, adjunctul lui Brent Scowcroft, consilierul prezidențial pentru securitate națională, considera că reformele lui Mihail S. Gorbaciov au drept obiectiv întărirea puterii personale a liderului sovietic și credea că „nu avea intenția să elibereze Europa Răsăriteană de comunism ci, mai degrabă, s-o dea pe mâinile unor comuniști de formație nouă, ca și el”¹⁰⁷. Departamentul de Stat nu a fost de acord ca Robert Gates să pronunțe un discurs la o conferință din Bethesda (statul Maryland) cu aceste opinii politice. Rivalitatea dintre Departamentul de Stat și Consiliul Securității Naționale al SUA atinsese cote înalte, astfel încât secretarul de stat James Baker a ținut să precizeze oficialilor de la Consiliul Securității Naționale: „Președintele și cu mine am spus întotdeauna că vrem ca perestroika să reușească”¹⁰⁸. În cursul zilei de 25 octombrie 1989, Mihail S. Gorbaciov, aflat în vizită oficială la Helsinki, va declara public că Uniunea Sovietică „nu avea niciun drept, nici moral, nici politic”¹⁰⁹, să se amestece în evenimentele aflate în curs de desfășurare în Europa Răsăriteană și presupunea că „nici alții nu vor interveni”¹¹⁰. Purtătorul de cuvânt al MAE sovietic, Ghenadi I. Gherasimov, va declara reporterilor că *Doctrina Brejnev* a murit și că în locul ei va fi proclamată *Doctrina*

¹⁰⁴ Gheorghe E. Cojocaru, *op. cit.*, p. 300.

¹⁰⁵ Michael R. Beschloss, Strobe Talbott, *op. cit.*, p. 174.

¹⁰⁶ În aceeași perioadă, Robert Zoellick, colaboratorul lui James Baker, îl va însoți pe Alan Greenspan, președintele Federal Reserve, într-o călătorie de cinci zile, la Moscova, unde vor oferi sfaturi experților economici ai lui Gorbaciov referitor la modul în care puteau construi un sistem financiar orientat spre economia de piață.

¹⁰⁷ Michael R. Beschloss, Strobe Talbott, *op. cit.*, p. 178.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 191.

¹¹⁰ *Ibidem*.

*Frank Sinatra*¹¹¹. „Dialogul” sovieto-american - început la 18 ianuarie 1989, la Kremlin, dezvoltat pe parcursul întregului an 1989 - avea să se concretizeze în summit-ul sovieto-american de la Malta, din 2-3 decembrie 1989¹¹².

(*Va urma*)

¹¹¹ „Faptul că statele Europei aparțin unor sisteme sociale diferite este o realitate. Recunoașterea acestui fapt istoric și respectarea dreptului suveran al fiecărui popor de a-și alege sistemul social în funcție de propria dorință sunt cele mai importante premise pentru un proces european normal. În unele țări, ordinea socială și politică s-a schimbat în trecut și, la fel de bine, se poate schimba și în viitor, dar aceasta este exclusiv o problemă a popoarelor în cauză și a opțiunii lor. Orice amestec în afacerile interne, orice încercare de a limita suveranitatea statelor – prietene, aliante sau alte state – este inadmisibilă”, declara Mihail S. Gorbaciov în plenul Consiliului European de la Strasbourg, pe 6 iulie 1989 (Apud Vladimir Tismăneanu, *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*, Editura Polirom, Iași, 1997, p. 171).

¹¹² Referitor la stabilirea locului summit-ului, trebuie menționat faptul că președintele Bush dorea să-l invite pe Mihail S. Gorbaciov la Camp David sau la Kennebunkport. Era luată în calcul și varianta unui loc îndepărtat din Alaska, astfel încât întâlnirea putea avea loc la jumătatea drumului dintre Moscova și Washington. Însă, sovieticii doreau ca prima întâlnire Bush-Gorbaciov să se desfășoare pe teren neutru. Sicilia a fost refuzată de către sovietici. La sugestia lui William Bush, președintele Bush a acceptat Malta ca loc de întâlnire. Moscova a fost de acord cu Malta și a propus ca întâlnirea să aibă loc la bordul unor nave militare sovietice și americane, în golful Marsaxlokk. Mass-media internațională și opinia publică au aflat în dimineața zilei de 31 octombrie 1989, din paginile lui *Washington Post*, că întâlnirea se va desfășura la Malta. „Cam proastă alegere, mai ales dacă se vor întâlni la bordul unei nave. Vremea e groaznică în această perioadă a anului”, avea să declare o secretară din staff-ul Consiliului Național de Securitate al SUA, care își petrecuse doi ani la ambasada americană din Malta (Apud Andrew Christopher, *CIA și Casa Albă*, Editura ALL, București, 1998, p. 456).